

Sharipov Ilyosbek Qodirali o'g'li

Namangan davlat universiteti, tayanch doktorant

Email: sharipovilyosbek10@gmail.com

Batoshov Avazbek Risqulovich

Namangan davlat universiteti, biologiya fanlari doktori, professor

Email: avazbek7677@mail.ru

**MARKAZIY FARG'ONA BOTANIK-GEOGRAFIK OKRUGI
FLORASINING "O'ZBEKISTON MILLIY GERBARIYSI" (TASH)
FONDIDA SAQLANAYOTGAN NAMUNALARINING OILALAR
BO'YICHA TAHLILI VA O'RGANILISH TARIXI**

Annotatsiya. Farg'ona vodiysida aniq maqsadga yo'naltirilgan floristik tadqiqotlar kam o'tkazilgan bo'lib, asosan ma'lum turkum turlarini o'rganishga bag'ishlangan tadqiqotlar amalga oshirilgan. To'r tizimli xaritalash va o'simlik dunyosining zamonaviy ro'yxatini yaratish maqsadida O'zbekiston Milliy gerbariysida (TASH) saqlanayotgan Farg'ona vodiysining tekislik-cho'l qismidan terilgan gerbariy namunalarini o'rganildi. Gerbariy namunalarini terilgan yillari va kollektorlari to'liq tahlil qilindi.

Kalit so'zlar. Gerbariy, flora, Farg'ona vodiysi, to'r tizimli xaritalash.

Шарипов Илёсбек Қодирали угли

Наманганский государственный университет, докторант

Email: sharipovilyosbek10@gmail.com

Батошов Авазбек Рискулович

Наманганский государственный университет, доктор биологических наук,
профессор

Email: avazbek7677@mail.ru

**СЕМЕЙНЫЙ АНАЛИЗ И ИСТОРИЯ ИЗУЧЕНИЯ ОБРАЗЦОВ ФЛОРЫ
ЦЕНТРАЛЬНОГО ФЕРГОНСКОГО БОТАНО-ГЕОГРАФИЧЕСКОГО
ОКРУГА, ХРАНЯЩИХСЯ В ФОНДЕ «НАЦИОНАЛЬНОГО ГЕРБАРИЯ
УЗБЕКИСТАНА» (ТАШ)**

Аннотация. В Ферганской долине флористические исследования, преследующие конкретную цель, проводятся очень мало, в основном

проводятся исследования, посвященные изучению отдельных видов. С целью создания сеточной систематической картографии и современного списка флоры изучены гербарные образцы, собранные из равнинно-пустынной части Ферганской долины, хранящиеся в Национальном гербарии Узбекистана (ТАШ). Полностью проанализированы годы и коллекционеры гербарных образцов.

Ключевые слова. Гербарий, флора, Ферганская долина, картографирование сеточной системы.

Sharipov Ilyosbek Qodirali o'g'li

Namangan State University, PhD student

Email: sharipovilyosbek10@gmail.com

Batoshov Avazbek Riskulovich

Email: avazbek7677@mail.ru

Namangan State University, doctor of biological sciences, professor

**FAMILY ANALYSIS AND HISTORY OF STUDYING SPECIMENS OF
FLORA OF THE CENTRAL FERGANA BOTANIC-GEOGRAPHICAL
DISTRICT, KEPT IN THE FOUNDATION OF THE NATIONAL
HERBARIUM OF UZBEKISTAN (TASH)**

Abstract. In Fergana Valley, floristic studies aimed at a specific goal have been carried out very little, mainly researches devoted to the study of certain species have been carried out. Herbarium specimens collected from the plain-desert part of the Fergana Valley, stored in the National Herbarium of Uzbekistan (TASH), were studied in order to create a grid systematic mapping and a modern list of flora. The years and collectors of herbarium specimens were fully analyzed.

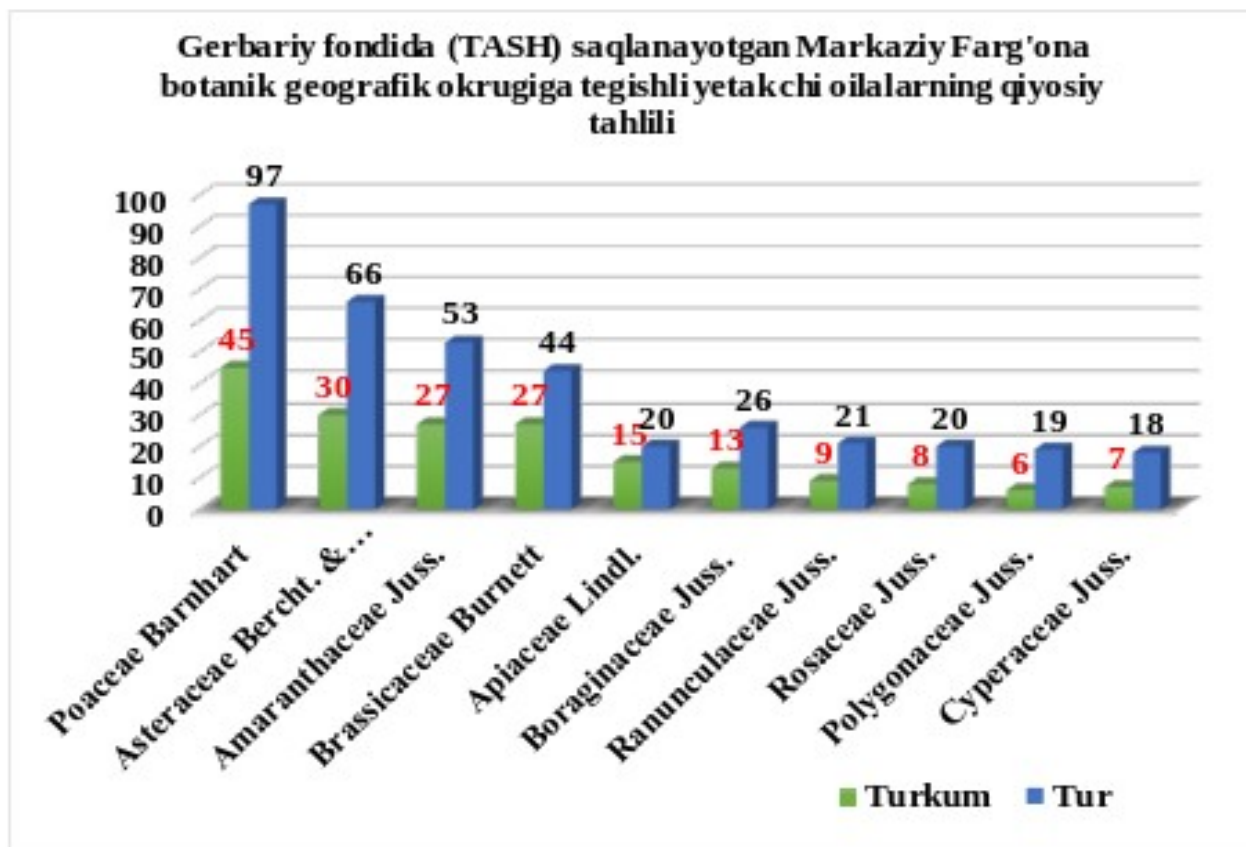
Keywords. Herbarium, flora, Fergana Valley, grid system mapping.

Kirish. Farg'ona vodiysi tabiiy landshaftlarni saqlab qolish muammosining dolzarbligi bilan alohida ajralib turadigan mintaqalardan biri hisoblanadi. Markaziy Farg'ona botanik-geografik okrugi geografik jihatdan Qayroqum-Yozyovon hamda Sharqiy Farg'ona rayonlarini o'z ichiga oladi [4]. Tadqiqot hududi asosan dengiz sathidan 200-600 metr balandlikda joylashgan bo'lib, juda

katta qismi aholi tomonidan o'zlashtirilgan , tabiiy hududlari asosan cho'l landshaftidan iborat. Farg'ona vodiysi hududi hozirga qadar ko'plab tadqiqotlar amalga oshirilgan dastlabki tadqiqotlar O Fedchenko , B Fedchenko (1868-1671) tomonidan amalga oshirilgan . Farg'ona vodiysi bo'ylab olib borilgan ikki yillik izlanishlar davomida 1527 ta turning bir nech ming gerbariy namunalari yig'ilgan [11]. yana bir tadqiqot ishlaridan biri O.N.Bondarenkoga tegishli bo'lib, 1949-1950 yillar davomida Namangan viloyatida tadqiqot ishlarini olib borgan. Ushbu tadqiqot ishi vodiyni shimoliy qismida joylashgan Namangan viloyatidagi o'simliklar qoplamini va uning xo'jalikdagi ahamiyatiga bag'ishlangan. Ishda o'simliklar qoplamidagi 15 formatsiya, 52 assotsiatsiyalarga tavsif berilgan va 600 yaqin turlarning ro'yxati keltirilgan. Undan tashqari, Namangan viloyatining 1:200000 masshtabli o'simliklar qoplamini xaritasini ham tuzgan [6]. Navbatdagi tadqiqot ishi *Chenopodiaceae* oilasiga mansub keng ko'lamli tadqiqotni O'.Pratov tomonidan 1962-1964-yillar davomida olib borilgan . O'.Pratov tomonidan 1970 -yilda yozilgan „ Farg'ona vodiysi sho'radoshlari (*Chenopodiaceae*)” asarida oilaning 37 turkumga mansub 119 turini shakillantirgan, hamda tadqiqotlar natijasida, mazkur oilaning vodiya uchraydigan turlarning to'liq ro'yxati keltirilgan. Shuningdek, turlarning tarqalishidagi 14 qonuniyatlar, o'simliklar qoplamidagi ishtiroki, ekologiyasi, xalq xo'jaligidagi ahamiyati to'g'risida batafsil kerakli ma'lumotlar berilgan. Undan tashqari, oila vakillari dominantlik qilgan o'simlik jamoalarining (assotsiatsiya) floristik tarkibi keltirgan. O'rta Osiyo cho'llarining janub va shimoliy qismida tarqalgan oila vakillarining tarkibi bo'yicha tahlil natijalari keltirilgan [3]. Farg'ona vodiysida aniq maqsadga yo'naltirilgan navbatdagi tadqiqot ishi M.M. Arifxanova (1967) tomonidan olib borilgan va “Растительность Ферганской долины ” nomli risolada o'z aksini topgan. Olima tomonidan olib borilgan izlanishlar tadqiqot hududida 97 oilaga mansub bo'lgan 2625 tur tarqalganligini ma'lum qiladi. Ulardan 454 tur bir urug'pallali o'simliklar borligini qayd etgan [1]. Tangribergan Xudayberdiyev (1997) tomonidan birinchi marta Farg'ona vodiysida tarqalgan Yalpizdoshlar (*Lamiaceae*) oilasi flora va o'simliklar qoplamini 16

Tadqiqot obyekti va metodi. O‘zbekiston milliy gerbariysi (TASH) fondida hozirgi kunda 1.5 mln. dan ortiq gerbariy namunalari mavjud [10]. Tadqiqot obyekti sifatida O‘zbekiston milliy gerbariysi (TASH) fondida saqlanayotgan Markaziy Farg‘ona botanik-geografik okrugi hududidan terilgan 3000 dan ortiq gerbariy namunalari ma’lumotlarning asosiy manbasi hisoblanadi. Mavjud gerbariy namunalarining ilmiy nomlarini aniqlashda POWO (www.plantsoftheworldonline.org) [8], International Plant Names Index [Электронныйресурс] [9], elektron saytlaridan foydalanildi.

Tadqiqot natijalari va ularning muhokamasi. Markaziy Farg‘ona botanik-geografik okrugida hududidan 1871-yildan hozirga qadar terilgan 3000 dan ortiq gerbariy namunalarining inventarizatsiyasi amalga oshirilib 52 ta oila tahlil qilindi (1-jadval). Ular 257 ta turkumga mansub 518 ta turdan iborat ekanligi aniqlandi. Dastlabki gerbariy 1871-yilda O.Fedchenko tomonidan Qo‘qon shahri

1-diagramma

atrofidan terilgan. Tahlil natijalariga ko‘ra hudud florasida yetakchilik qiladigan

polimorf oilalarga Poaceae Barnhart , Asteraceae Bercht. & J.Presl , Amaranthaceae Juss., Brassicaceae Burnett., Apiaceae Lindl., Boraginaceae Juss., Ranunculaceae Juss., Rosaceae Juss., Polygonaceae Juss., Cyperaceae Juss. oilalari kirishi aniqlandi (1-diagramma). Demak natijalar shuni ko'rsatadiki , Poaceae Barnhart oilasi 45 turkum 97 tur bilan hududda yetakchilik qiladi . Keyingi o'rinlarda turlar sonini nisbatan ko'pligi bilan Asteraceae Bercht. & J.Presl 30 turkum 66 ta tur, Amaranthaceae Juss. 27 turkum 53 ta tur , Brassicaceae Burnett. 27 turkum 44 ta tur , Apiaceae Lindl. 15 turkum 20 ta tur, Boraginaceae Juss. 13 turkum 26 ta tur, Ranunculaceae Juss. 9 turkum 21 ta tur, Rosaceae Juss. 8 turkum 20 ta tur , Polygonaceae Juss. 6 turkum 19 ta tur , Cyperaceae Juss. 7 turkum 18 ta turni o'z ichiga olgan oilalar tashkil qiladi .

**O'zbekiston Milliy Gerbariysida saqlanayotgan Markaziy Farg'ona botanik -
geografik okrugidan terilgan oilalarning turkum, tur va gerbariy
namunalari soni**

1-jadval

T/R	Oila	Turkum soni	Tur soni	Gerbariy soni
1	Amaryllidaceae J.St.-Hil.	1	2	15
2	Apiaceae Lindl.	15	20	42
3	Boraginaceae Juss.	13	26	89
4	Caprifoliaceae Juss	5	5	34
5	Geraniaceae Juss.	1	2	15
6	Lamiaceae Martinov.	1	2	5
7	Mazaceae Reveal.	1	1	16
8	Plantaginaceae Juss.	2	9	35
9	Rhamnaceae Juss.	1	1	8
10	Scrophulariaceae Juss.	2	3	10
11	Solanaceae Juss.	3	6	32
12	Poaceae Barnhart	45	97	691
13	Primulaceae Batsch ex Borkh.	2	4	16
14	Gentianaceae Juss.	3	3	34
15	Brassicaceae Burnett.	27	44	131
16	Zygophyllaceae R.Br.	3	9	52
17	Nitrariaceae Lindl.	1	1	5
18	Violaceae Batsch.	1	5	8

19	Ulmaceae Mirb.	1	1	1
20	Typhaceae Juss.	1	3	8
21	Thymelaeaceae Juss.	1	1	6
22	Tamaricaceae Link.	1	2	11
23	Rhamnaceae Juss.	2	3	7
24	Haloragaceae R.Br.	1	1	1
25	Salicaceae Mirb.	1	5	6
26	Rutaceae Juss.	2	3	23
27	Rubiaceae Juss.	5	9	22
28	Rosaceae Juss.	8	20	55
29	Ranunculaceae Juss.	9	21	88
30	Potamogetonaceae Bercht. & J.Presl	1	4	8
31	Plumbaginaceae Juss.	3	3	10
32	Polygalaceae Hoffmanns. & Link	1	1	1
33	Paeoniaceae Raf.	1	1	1
34	Papaveraceae Juss.	2	2	14
35	Polygonaceae Juss.	6	19	49
36	Onagraceae Juss.	1	7	18
37	Malvaceae Juss.	3	5	20
38	Lythraceae J.St.-Hil.	1	1	1
39	Linaceae DC. ex Perleb	1	3	7
40	Liliaceae Juss.	2	9	11
41	Ixioliriaceae Nakai	1	2	9
42	Hypericaceae Juss.	1	2	3
43	Grossulariaceae DC.	1	2	2
44	Gentianaceae Juss.	4	4	35
45	Amaranthaceae Juss.	27	53	924
46	Asparagaceae Juss.	1	2	8
47	Asphodelaceae Juss.	1	2	7
48	Asteraceae Bercht. & J.Presl	30	66	418
49	Berberidaceae Juss.	1	1	1
50	Bignoniaceae Juss.	1	1	2
51	Ephedraceae Dumort.	1	2	12
52	Cyperaceae Juss.	7	18	72
Jami		257	518	3099

**“O‘zbekiston Milliy gerbariysi” (TASH) noyob ilmiy obyektida saqlanayotgan
Markaziy Farg‘ona botanik-geografik okrugidan terilgan turlarining asosiy
kollektorlari**

№	Kollektorlar	Gerbariy soni
1	Arifxonova M.M.	115
2	Vvedenskiy I.A.	43
3	Ioffe A.F.	586
4	Pratov O'.P	186
5	Bondarenko N.O.	176
6	Drobov V. P.	117
7	Saxobiddinov S.S.	126
8	Zakrijevskiy B.C.	286
9	Paziy T.K.	110
10	Maylun Z.A.	57
11	Semenixina T.	58
12	Rozanov A.N.	71
13	Shafeev	30
14	Jabborov A.M.	7
15	Gringof	90
16	Badin A.I.	16
17	Xoliqov S.	17

Xulosa . Gerbariy namunalarining inventarizatsiyasi amalga oshirish natijasida Markaziy Farg‘ona botanik-geografik hududi tarqalgan o‘simliklar asosan tabiiy hududlardan terilgan bo‘lib o‘rganilishi lozim bo‘lgan hududlar juda ko‘p. 2024-yildan boshlab tadqiqot hududida keng ko‘lamli tadqiqot amalga oshirish maqsadida hududning to‘r tizimli xaritasidan foydalanib , indekslar kesimida dala tadqiqotlari amalga oshirilyapti . Har bir indeks kesimida gerbariy namunalari yig‘ib borilmoqda. Tabiiy landshaflarni jadal o‘zlashtrilishi natijasida dala tadqiqotlari davomida ayrim turlarni hududda soni keskin kamayganligi, boshqa turlarni esa o‘sinh muhiti buzilganligi sabab hudud florasidan butunlay yo‘qolganligi kuzatildi . Hudud uchun endem va muxofazaga olingan turlarni asrab qolish , ular o‘sadigan joylarni aniqlab muxofaza choralari kuchaytirish bo‘yicha ishlar amalga oshirilyapti.

1. Arifxonova M.M. Растительность Ферганской долины. – Ташкент: Фан, 1967. – С. 300.
2. Pratov O`.P. Nabiyeu M.M. O`zbekiston yuksak o`simliklarning zamonaviy tizimi. - T.: "O`qituvchi" NMIU, 2007. b 3-7.
3. Pratov O` Marevye (Chenopodiaceae) Ферганской долины, Изд-во «Фан» УзССР, Тошкент-1970. 3-110 с.
4. Тожибаев К.Ш., Бешко Н.Ю., Попов В.А. Ботанико-географическое районирование Узбекистана. Ботантический журнал Т. 101. 2016.

5. Худойбердиев Т.Х. Губоцветные и растительном покрове Ферганский долина. Докт. биол. наук. // Т.: 1997. С. 44.
6. Бондаренко О.Н. Растительность Наманганской области и ее хозяйственное значение: avtoreferat diss. ... – Toshkent, 1956. –С. 13-15.
7. Каримов Ф.И. Фарғона водийсининг бир уруғпаллали геофитлари. Диссер... докт. биол. наук. – Ташкент: 2016. – 188 с.
8. www.plantsoftheworldonline.org
9. International Plant Names Index [Электронныйресурс]. – URL: www.ipni.org
10. Tojibaev K., Beshko N., Karimov F., Batoshov A., Turginov O., & Azimova, D. The data base of the flora of Uzbekistan. Journal for Arid Land Studies, 24(1), 2014. Pp. 157-160
11. ФедченкоО.А., Федченко Б.А. Материалы для флоры Феганы , собранные Романовым Н.А. и Беръ Б.Б.-Казань: Императорского университета , 1902. С.4-35.